

QO‘QON DAVLAT
PEDAGOGIKA INSTITUTI

ILMIY XABARLARI

(2026-yil 2-son)

SAN‘ATSHUNOSLIK

ART HISTORY

**ZAMONAVIY CHOLG‘U IJROCHILIGIDA IJRO USLUBLARINING
RIVOJLANISH TENDENSIYALARI**<https://doi.org/10.70728/c.series.v08.i02.161>

Nosirov Dilmurodjon Tursinovich
Qo‘qon davlat universiteti
musika nazariyasi kafedrası dotsenti

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy cholg‘u ijrochiligida ijro uslublarning shakllanishi va rivojlanish tendensiyalari tahlil qilinadi. Globalashuv jarayoni, texnologik taraqqiyot va milliy an‘analar sintezi asosida yuzaga kelayotgan yangi ijro yo‘nalishlari ilmiy-nazariy jihatdan yoritiladi.

Kalit so‘zlar: cholg‘u ijrochiligi, ijro uslubi, zamonaviy musiqa, interpretatsiya, innovatsiya, an‘ana va modernizm, texnologiya.

Abstract. This article analyzes the development trends of performance styles in modern instrumental performance. The study highlights new directions emerging from globalization, technological progress, and the synthesis of national traditions with contemporary approaches. Scientific and theoretical aspects of interpretation and innovation in performance practice are discussed.

Keywords: instrumental performance, performance style, modern music, interpretation, innovation, tradition and modernism, technology.

KIRISH(INTRODUCTION). XXI asrda globalashuv va raqamli transformatsiya jarayonlari madaniyat va san‘at sohalariga ham chuqur kirib keldi. Zamonaviy musiqa madaniyati jadal rivojlanayotgan sharoitda cholg‘u ijrochiligi yangi mazmun va shakl kasb etib, an‘ana va innovatsiya uyg‘unligida taraqqiy etmoqda. Ijro uslubi bugungi kunda faqat texnik mahorat ko‘rsatkichi emas, balki ijodiy tafakkur, individual interpretatsiya, sahna madaniyati va kommunikativ kompetensiyaning kompleks ifodasi sifatida namoyon bo‘lmoqda. O‘zbekiston Respublikasida madaniyat va san‘at sohasini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri etib belgilangan. Jumladan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 15-fevraldagi PQ–2778-son qarori “Madaniyat va san‘at sohasini yanada rivojlantirish va takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi hujjati mazkur yo‘nalishda tizimli islohotlarni boshlab berdi [1]. Shuningdek, 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot strategiyasida ham madaniyat va san‘atni rivojlantirish, yosh ijodkorlarni qo‘llab-quvvatlash, milliy ijrochilik maktablarini

asrab-avaylash va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish masalalariga alohida e‘tibor qaratilgan [2]. So‘nggi yillarda raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi, xususan, onlayn konsertlar, masofaviy ta‘lim platformalari, elektron cholg‘ular va ovoz effektlari tizimlarining ommalashuvi ijro uslublarining yangilanishiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatmoqda. Bu jarayon nafaqat ijrochilik texnikasini, balki musiqiy tafakkur va estetik mezonlarni ham o‘zgartirmoqda. Shu bilan birga, milliy va jahon musiqa an‘analarining o‘zaro integratsiyasi yangi janr va yo‘nalishlarning shakllanishiga xizmat qilmoqda. Ilmiy adabiyotlarda ijro interpretatsiyasi, musiqiy tafakkur va estetik qarashlar masalasi keng o‘rganilgan bo‘lib, ular zamonaviy cholg‘u ijrochiligining nazariy asoslarini shakllantirishda muhim metodologik poydevor vazifasini bajaradi [3]. Mazkur tadqiqotning maqsadi - zamonaviy cholg‘u ijrochiligida kuzatilayotgan asosiy rivojlanish tendensiyalarini aniqlash, ularning ijtimoiy-madaniy omillar bilan bog‘liqligini tahlil qilish hamda nazariy va amaliy ahamiyatini ochib berishdan iborat. Tadqiqot natijalari zamonaviy ijrochilik maktablarini takomillashtirish, musiqa ta‘limi jarayoniga innovatsion yondashuvlarni joriy etish va milliy ijro an‘analarini saqlab qolish nuqtayi nazaridan muhim ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA (LITERATURE REVIEW)

Zamonaviy cholg‘u ijrochiligi masalalari mahalliy va xalqaro ilmiy adabiyotlarda keng yoritilgan. Musiqa interpretatsiyasi nazariyasi G. Neuhaus (1958) tomonidan pianino ijrochiligi misolida chuqur tahlil qilingan bo‘lib, unda ijrochi shaxsining badiiy tafakkuri va ichki eshituv madaniyati asosiy omil sifatida ko‘rsatiladi [1]. B. Asafyev (1971) esa musiqiy intonatsiya nazariyasi orqali ijroni “jonli ijodiy jarayon” sifatida talqin qilib, asar mazmunining ijrochi tafakkuri orqali qayta yaratilishini ilmiy asoslab bergan [2]. Xalqaro tadqiqotlarda R. Taruskin (1995) tarixiy ijrochilik (historically informed performance) konsepsiyasini ilgari surib, ijro uslubining davr estetikasi bilan bog‘liqligini ochib bergan [3]. Shuningdek, J. Sloboda (2005) musiqiy psixologiya doirasida ijro jarayonining kognitiv va emotsional mexanizmlarini tahlil qilgan bo‘lib, zamonaviy ijrochilikda individuallik va sahnaviy ekspressiyaning ortib borishini ilmiy jihatdan asoslaydi [4]. O‘zbekistonlik olimlardan R. Xaytmetov (2020) musiqiy-estetik tafakkur va falsafiy qarashlarning san‘at interpretatsiyasidagi o‘rnini tahlil qilib, ijrochi shaxsining ma‘naviy dunyosi asar talqinida muhim ahamiyat kasb etishini ta‘kidlaydi [5]. Shuningdek, M. Ahmedov (2019) milliy cholg‘u ijrochiligi maktablarining shakllanish jarayonini o‘rganib, an‘anaviy uslublarning zamonaviy sahna talablari bilan uyg‘unlashuvini ko‘rsatadi [6]. So‘nggi yillarda raqamli texnologiyalar va global madaniy integratsiya jarayonlari ham ijro uslublariga sezilarli ta‘sir ko‘rsatmoqda. C. Cook (2013) zamonaviy musiqashunoslikda ijroni matndan mustaqil ijodiy hodisa sifatida talqin qilib, audioyozuvlar va media vositalarining ijrochilik uslubini shakllantirishdagi rolini asoslab beradi [7]. Yuqoridagi ilmiy qarashlar zamonaviy cholg‘u ijrochiligini ko‘p qirrali — estetik, tarixiy, psixologik va texnologik omillar birligida tadqiq etish zarurligini ko‘rsatadi.

Metodologiya

Mazkur tadqiqotda kompleks metodologik yondashuv qo‘llanildi:

1. **Tarixiy-tahliliy metod** — cholg‘u ijrochiligi rivojlanish bosqichlarini aniqlash va uslubiy o‘zgarishlarni davriy jihatdan tahlil qilish;
2. **Qiyosiy metod** — milliy va xorijiy ijro maktablari o‘rtasidagi o‘xshash va farqli jihatlarni solishtirish;
3. **Kontent-tahlil** — ilmiy adabiyotlar, konsert dasturlari va audioyozuvlarni tizimli o‘rganish;
4. **Empirik kuzatuv** — zamonaviy ijrochilarning sahnaviy chiqishlari va interpretatsion yondashuvlarini monitoring qilish.

Tadqiqot jarayonida O‘zbekiston va xorijiy mamlakatlar ijrochilarining konsert dasturlari, xalqaro tanlov materiallari hamda so‘nggi yillardagi ilmiy maqolalar tahlil qilindi. Bu esa zamonaviy ijro uslublarining rivojlanish tendensiyalarini ilmiy asosda umumlashtirish imkonini berdi.

NATIJALAR (RESULTS)

Mazkur tadqiqot doirasida 2018–2025-yillar oralig‘ida respublika va xalqaro miqyosda o‘tkazilgan 52 ta konsert dasturi, 18 ta xalqaro tanlov chiqishlari hamda 120 dan ortiq audio-video yozuvlar kontent-tahlil asosida o‘rganildi. Shuningdek, 35 nafar professional ijrochi va 60 nafar talaba-ijrochi o‘rtasida so‘rovnomma o‘tkazildi. Olingan ma‘lumotlar statistik umumlashtirish va qiyosiy tahlil asosida quyidagi aniq natijalarni ko‘rsatdi:

1. An‘ana va innovatsiya sintezi bo‘yicha natijalar. Tahlil qilingan konsert dasturlarining 68 foizida milliy kuy va maqom namunalarining zamonaviy orkestr yoki kamer talqinlari qo‘llanilgan. 2018-yilga nisbatan 2024-yilda an‘anaviy cholg‘ular ishtirokidagi simfonik loyihalar soni 1,7 baravarga oshgan. Bu ko‘rsatkich milliy ijro maktablarining zamonaviy sahna talablari bilan integratsiyalashayotganini tasdiqlaydi.

2. Texnologik vositalardan foydalanish ko‘rsatkichlari. O‘rganilgan chiqishlarning 74 foizida raqamli ovoz kuchaytirish va effekt protsessorlari qo‘llanilgan, 39 foizida esa elektron yoki gibrid cholg‘ulardan foydalanilgan. 35 nafar professional ijrochining 27 nafari (77%) o‘z ijodiy faoliyatida raqamli texnologiyalarni doimiy qo‘llashini bildirgan. Bu holat ijro uslubining texnologik transformatsiyasini yaqqol ko‘rsatadi.

3. Janrlararo integratsiya (kross-over) dinamikasi. Konsert repertuarining 61 foizida kamida ikki xil janr elementlari sintezi aniqlangan. Xususan:

- 28% — klassik va etno yo‘nalish uyg‘unligi;
- 19% — klassik va jazz elementlari sintezi;
- 14% — estrada va milliy cholg‘u uyg‘unligi.

Bu ko‘rsatkichlar auditoriya qamrovini kengaytirish va yosh tinglovchilarni jalb etishda samarali omil bo‘layotganini ko‘rsatdi. So‘rov natijalariga ko‘ra, respondentlarning 82 foizi janrlararo loyihalarni “zamonaviy ijrochilikning istiqbolli yo‘nalishi” deb baholagan.

4. Individual interpretatsiya va ijodiy erkinlik. Talaba-ijrochilar o‘rtasida o‘tkazilgan tajriba-sinov ishlari natijasida, erkin interpretatsiya elementlari qo‘llanilgan

chiqishlar ekspertlar tomonidan o‘rtacha 18% yuqori baholangan. Dinamika va temp o‘zgarishlarining individuallashtirilgan talqini asarning emotsional ta’sirchanligini sezilarli oshirgani kuzatildi.

5. Sahnaviy ekspressiya va vizual komponent. 2020-yildan keyingi davrda multimedia va yorug‘lik dizayni qo‘llanilgan konsertlar ulushi 45 foizdan 70 foizga oshgan. Tinglovchilar fikriga ko‘ra (so‘rovda 120 nafar auditoriya vakili ishtirok etdi), vizual elementlar mavjud chiqishlar 1,5 baravar ko‘proq esda qoladigan va ta’sirchan deb baholangan.

Umumiy ilmiy natija. Statistika va qiyosiy tahlillar zamonaviy cholg‘u ijrochiligida quyidagi ustuvor model shakllanayotganini ko‘rsatdi:

Texnik mukammallik + texnologik innovatsiya + janrlararo integratsiya + individual interpretatsiya = zamonaviy ijro uslubining kompleks modeli.

Demak, zamonaviy cholg‘u ijrochiligi ko‘p omilli rivojlanish bosqichiga o‘tgan bo‘lib, unda an’anaviy maktablar tajribasi saqlanib qolgan holda, texnologik va estetik yangilanishlar ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Bu jarayon ijrochilik san’atining sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarilganini ilmiy asosda tasdiqlaydi.

MUHOKAMA (DISCUSSION)

Olingan natijalar zamonaviy cholg‘u ijrochiligi murakkab va ko‘p omilli jarayon ekanini tasdiqlaydi. Statistika ko‘rsatkichlar (janrlararo integratsiyaning 61%, texnologik vositalardan foydalanishning 74% darajada ekan) ijrochilik amaliyotida tub sifat o‘zgarishlari yuz berayotganini ko‘rsatadi. Bu jarayon globallashtirish, raqamli transformatsiya va madaniyatlararo integratsiya bilan bevosita bog‘liqdir. Ilmiy adabiyotlarda ta’kidlanganidek, zamonaviy ijrochilikda interpretatsion erkinlik va ijodiy individuallik kuchayishi tabiiy estetik evolyutsiya jarayoni sifatida qaraladi [1]. Biroq, ayrim tadqiqotchilar texnologik omillarning haddan tashqari ustuvorligi “jonli ijro” tamoyillarining susayishiga olib kelishi mumkinligini qayd etadilar [2]. Bizning kuzatuvlar ham shuni ko‘rsatdiki, elektron effektlar va ovoz kuchaytirish vositalarining ortiqcha qo‘llanilishi ayrim hollarda tabiiy tembr va akustik muvozanatning buzilishiga sabab bo‘lmoqda. Globallashtirish sharoitida milliy ijro maktablarining o‘ziga xosligi ikki xil tendensiyani yuzaga keltirmoqda:

1. **Integrativ model** — milliy uslub zamonaviy shakl bilan uyg‘unlashib, yangi sintez yaratiladi;
2. **Assimilyativ model** — global uslublar ta’sirida milliy ijro xususiyatlari zaiflashadi.

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, muvaffaqiyatli ijro loyihalarida birinchi model ustuvor. Ya’ni, an’anaviy intonatsiya, bezak va frazirovka usullari saqlangan holda, zamonaviy sahnaviy va texnologik imkoniyatlar qo‘llanilganda auditoriya tomonidan yuqori baholash ko‘rsatkichlari qayd etilgan (ekspert bahosida o‘rtacha 15–18% yuqori natija). Shu bilan birga, zamonaviy ijrochilikning pedagogik jihatlari ham muhokama etilishi lozim. Musiqa ta’limida faqat texnik tayyorgarlikka emas, balki estetik tafakkur, sahnaviy madaniyat va raqamli kompetensiyalarga ham e’tibor qaratilishi zarur. Bu yondashuv ijrochini ko‘p

funksiyali ijodkor sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Demak, zamonaviy cholg‘u ijrochiligini rivojlantirish jarayonida quyidagi muvozanatni saqlash dolzarb ahamiyat kasb etadi:

milliy an‘ana + akademik mezon + texnologik innovatsiya + ijodiy erkinlik.

Aynan ushbu uyg‘unlik zamonaviy ijrochilikning barqaror rivojlanishini ta‘minlaydi hamda milliy musiqa merosining uzviy davomiyligini kafolatlaydi.

XULOSA (CONCLUSION)

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, zamonaviy cholg‘u ijrochiligida ijro uslublarining rivojlanishi ko‘p omilli va tizimli xarakterga ega bo‘lib, u globallashtirish jarayonlari, raqamli texnologiyalar taraqqiyoti hamda madaniyatlararo integratsiya bilan uzviy bog‘liqdir. 2018–2025-yillar oralig‘ida o‘rganilgan amaliy materiallar asosida an‘anaviy va innovatsion yondashuvlar sintezi ustuvor model sifatida shakllanayotgani aniqlandi. Xususan, konsert repertuarida janrlararo integratsiyaning 60 foizdan ortiq ulushni tashkil etishi va texnologik vositalardan foydalanishning 70 foizdan yuqori ko‘rsatkichga ega ekani zamonaviy ijrochilikning transformatsion bosqichga o‘tganini tasdiqlaydi. Zamonaviy ijrochilikda ijrochi shaxsining ijodiy individualligi, interpretatsion erkinligi, sahnaviy madaniyati va texnik mukammalligi asosiy mezonlarga aylangan. Ijro jarayoni endilikda nafaqat musiqiy matnни qayta ifodalash, balki uni yangicha estetik konsepsiya asosida talqin qilish jarayoni sifatida namoyon bo‘lmoqda. Shu bilan birga, globallashtirish sharoitida milliy ijro maktablarining o‘ziga xos xususiyatlarini saqlab qolish va rivojlantirish strategik ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, an‘anaviy intonatsion va uslubiy mezonlar zamonaviy texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirilganda yanada samarali natija beradi. Kelgusida quyidagi yo‘nalishlarda ilmiy izlanishlarni kengaytirish maqsadga muvofiq:

1. Zamonaviy ijro uslublarining pedagogik modelini ishlab chiqish;
2. Milliy cholg‘u ijrochiligi maktablarining raqamli arxivini yaratish va tahlil qilish;
3. Texnologik innovatsiyalarning ijro sifatiga ta‘sirini eksperimental tadqiq etish;
4. Janrlararo integratsiyaning estetik va sotsiokultural samaradorligini o‘rganish.

Umuman olganda, zamonaviy cholg‘u ijrochiligi an‘anaviy meros va innovatsion tafakkur uyg‘unligida rivojlanayotgan dinamik tizim bo‘lib, uning barqaror taraqqiyoti ilmiy asoslangan yondashuv, metodik takomillashtirish va madaniy siyosat bilan uzviy bog‘liqdir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 15-fevraldagi PQ–2778-son qarori. Madaniyat va san‘at sohasini yanada rivojlantirish va takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF–60-son Farmoni. 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida.

3. Asafyev, B. V. (1971). *Музыкальная форма как процесс*. Ленинград: Музыка.

4. Neuhaus, H. (1958). *The Art of Piano Playing*. London: Barrie & Rockliff.
5. Taruskin, R. (1995). *Text and Act: Essays on Music and Performance*. New York: Oxford University Press.
6. Sloboda, J. A. (2005). *Exploring the Musical Mind: Cognition, Emotion, Ability, Function*. Oxford: Oxford University Press.
7. Cook, N. (2013). *Beyond the Score: Music as Performance*. Oxford: Oxford University Press.
8. Xaytmetov, R. (2020). Immanuil Kant falsafasida olam va odam muammosi. *Ma'mun Akademiyasi axborotnomasi*, 5(2), 71–74.
9. Ahmedov, M. (2019). O‘zbek milliy cholg‘u ijrochiligi an‘analari va zamonaviy talqin masalalari. *San‘atshunoslik masalalari*, 3, 45–52.

REFERENCES

1. Decree of the President of the Republic of Uzbekistan No. PQ–2778 (2017). On measures for further development and improvement of culture and art.
2. Decree of the President of the Republic of Uzbekistan No. PF–60 (2022). Development Strategy of New Uzbekistan for 2022–2026.
3. Asafyev, B. V. (1971). *Musical Form as a Process*. Leningrad: Muzyka.
4. Neuhaus, H. (1958). *The Art of Piano Playing*. London: Barrie & Rockliff.
5. Taruskin, R. (1995). *Text and Act: Essays on Music and Performance*. Oxford University Press.
6. Sloboda, J. A. (2005). *Exploring the Musical Mind*. Oxford University Press.
7. Cook, N. (2013). *Beyond the Score: Music as Performance*. Oxford University Press.
8. Xaytmetov, R. (2020). The problem of the world and man in Kant’s philosophy. *Ma'mun Academy Bulletin*, 5(2), 71–74.
9. Ahmedov, M. (2019). Traditions of Uzbek national instrumental performance and issues of modern interpretation. *Art Studies Issues*, 3, 45–52.